

Burian, Jaroslav

Tradice historickotypologické metody v literární vědě

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1965, vol. 14, iss. D12, pp. [5]-17

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107689>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAROSLAV BURIAN

TRADICE HISTORICKOTYPOLOGICKÉ METODY
V LITERÁRNÍ VĚDĚ

Poslední desetiletí literárněvědného bádání teoretického je poznamenáno hlubším zřetelem k tradicím pokrokové vědy domácí i zahraniční, zejména sovětské. Obrází se to v programech obou posledních slavistických sjezdů, čtvrtého a pátého, v pracích vydaných k jejich zahájení u nás i v SSSR, ve sjezdových referátech a v konferencích věnovaných srovnávacímu studiu. Také nejnovější literárněvědná produkce překonává nedostatky kultu osobnosti, vrací se k dědictví srovnávací školy třicátých let a rozvíjí je daleko všestranněji než pokračovatelé tradičních komparatistů na západě. Zvláště důležitý je v tomto směru přínos sovětské literární vědy, neboť zahrnuje materiál moderní literatury sovětské i zahraniční, a dokazuje tak, že srovnávací metoda není plodná jen pro údobí minulá, nýbrž i pro nedávné nebo současné etapy literárního vývoje, které se považovaly dříve pouze za doménu literární kritiky. Užítí srovnávací metody zde bylo víceméně náhodné a často impresivní. Nicméně i zde má naše věda své pokrokové tradice spjaté s naší a sovětskou marxistickou literární vědou třicátých let. V ní se uplatňovala, i když ne vždy vědomě, historickotypologická metoda, která umožňuje srovnávání slovesných tvarů na základě shod sociálně politických a obsahově formových složek. Tato metoda je opakem tříštění, atomizace složek literárního díla na neopakovatelné momenty a postupy. Pracuje s výsledky marxisticky založeného historickotypologického literárněvědného zobecňování. Historickotypologické cykly počítají s jistými chronologickými a tvaroslovnými neshodami a licencemi, podmíněnými vývojovými zvláštnostmi společnosti a slovesnosti v tom kterém prostředí a údobí.

Nejnoveji byla aktuálnost rozvíjení teorie srovnávací vědy literární zejména v historickotypologickém aspektu dosvědčena anketou uspořádanou časopisem Československá rusistika.¹ Příspěvky ankety mají buď ráz odpovědí na dané otázky nebo se snaží vypořádat se s tématem i historicky, zejména hodnocením obratu školy V. M. Žirmunského k marxistické přestavbě komparatistiky v polovině třicátých let.²

Marxistická literární věda již řadu let plodně rozvíjí srovnávací metodu, která znovu zaujala náležité místo ve výzbroji badatelů. Po údobí, které uzavíralo jednotlivé literatury do úzkého rámce národních tradic a ploše chápaného svérázu a které se mnohdy spokojovalo (zejména v mezinárodním měřítku) jednostranným zjišťováním vlivů nejčastěji obecně ideově tématických, bylo třeba znovu ověřit srovnávací metodu, považovanou předtím za trojského koně kosmo-

politismu. V tomto údobí je třeba ovšem vidět rovněž jednotlivé případy pozitivního úsilí o rozvíjení srovnávacích postupů v konkrétním materiálu, zvláště tam, kde bylo srovnávání nasnadě.³ Třeba si všimnout i toho, že v tomto údobí vznikaly práce např. B. V. Michajlovského, v kterých bylo uplatněno historicko-typologické srovnávací hledisko při srovnávání dramatiky Gorkého s dramatikou domácí a cizí (Ibsen).⁴

Hlavní pramen bludu o reakční kosmopolitičnosti srovnávací metody tkvěl v tom, že se kritika obracela proti slabinám staré metody A. N. Veselovského, nadto zploštěle chápané, a vůbec nebrala zřetel na to, která byla srovnávací hlediska rozvíjena v literárněvědné praxi i metodologii třicátých let a později. Málo se dbalo zásady bedlivého studia a hodnocení kulturního dědictví v oblasti humanitních věd a tedy také literární vědy, kontinuity předmětu a základních obrysů metodologických spolu s dialektickým odlišením třídní historické omezenosti a zkreslení v metodologii a ve výběru materiálu. Hledání a řešení rozpornosti zde končilo negováním věci v samém jádru. Je jisto, že ideologická angažovanost vědy, odstupňovaná podle zájmu vládnoucí třídy na té či oné disciplíně, znesnadňuje úkol a že je třeba být především důsledným dialektikem a nezastírat si složitost jevu, vidět jej v širokém sociálním zařazení a v sice individuálních, ale někdy velmi důležitých odchylkách, nuancích a polohách. Literární věda upustila již od etiketového hodnocení uměleckých skupin, „směrů“, „proudů“ atd. Je třeba plně uplatnit dialektická jemná a zásadní sudidla i v hodnocení vědy, jejích proudů a představitelů. Zhusta se problém chápal ve zjednodušené podobě (to se týká i hodnocení zjevů a výsledků naší literární vědy mezi dvěma válkami). Diskuse se soustavou (např. strukturalismem) jako celkem byla nutná, aby se zjistily gnoseologické základy; zvláště (nikoli ovšem odděleně) je však třeba zkoumat uplatnění škol a skupin v rozvíjení literárněvědné praxe a teorie.

V diskusi o srovnávací metodě Veselovského se přehlíželo, že sovětská literární věda v třicátých letech pokročila od překonání „formální metody“ k vyššímu stupni bádání již marxistického. Máme zde na mysli především dílo V. M. Žirmunského, jehož se tento badatel může hrdě dovolávat po restituci srovnávacího bádání.⁵ Překonav formalistické názory vyslovené v knize Вопросы теории литературы, v níž vycházel z „logu“ jakožto základu literárního díla, podává kritiku starší ruské srovnávací vědy a dospívá v průběhu třicátých let k formulaci nového srovnávacího hlediska:

„... в более новых работах формалистического направления (в частности и в моей книге Байрон и Пушкин, 1924) традиция художественного мастерства искусственно обособляется от идеологического содержания, в результате чего литературные взаимодействия утрачивают свою социальную значимость. Против такой трактовки проблемы влияния следует прежде всего возразить, что всякий факт литературного взаимодействия есть факт и л о г и ч е с к и й и, следовательно, с о ц и а л ь н о з н а ч и м ы й. Специфические литературные взаимодействия в области формирования и развития жанров и стилей, в сюжете, образности и языке, наконец и частичные взаимодействия в деталях, свидетельствующие об усвоении определенных тенденций литературного мастерства, должны быть также раскрыты в своей идеологической значимости и направленности как выражение мировоззрения и тем самым в своих исторических предпосылках.“⁷

V této publikaci jsou již také narýsovány historickotypologické cykly vztahů,⁸ které jsou s jistými obměnami uváděny též v dalších publikacích Žirmunského.⁹ Badatel spojuje do jednoho cyklu ruský bylinný epos, junácké písně jihoslovan-ské, skandinávské ságy aj., do druhého cyklu řadí milostnou lyriku arabskou a rytířskou lyriku trubadurskou, třetí cyklus pak zahrnuje realistický román; v uvedených řadách (cyklech) jde ovšem pouze o příklady, nikoli o úplnou klasifikaci a shrnutí látky.

Shodně se ubíral s individuálními odchylkami také vývoj jiných představi- telů formální školy, např. Tomaševského a Šklovského. Také jejich evoluce se dovršuje v kvalitativní proměně srovnávacího bádání a v emancipaci této metody, kterou dále rozvíjejí po restituci metody v druhé polovině padesátých let.¹⁰ Na rozdíl od Žirmunského, jehož historickotypologický aspekt do naší literární vědy pronikl již v třicátých letech, zůstal u nás Viktor Šklovskij v mezi- válečném údobí znám především jako autor Teorie prózy, poplatné formální metodě. Tato kniha se stala v naší strukturalistické literární vědě významným odrazovým můstkem. Naši strukturalisté se s ní hleděli vyrovnat a překonat ji.

Emancipace srovnávacího bádání probíhající v marxistické literární vědě spočívá v jeho ústrojním začlenění mezi ostatní literárněvědné postupy. Nejde již jako v dobách starších o vyčleňování této metody víceméně jako pomezí disciplíny nebo jako zvláštního přístupu k literatuře (spíše obecně filologického), který není v souvislosti s celkovým rozbořem uměleckého tvaru. Badatelé sahají ke srovnávací metodě dokonce hojněji než linguista k náležitostem dialektologickým pro vysvětlení starších údobí vývoje jazyka atd. Srovnávání je nezbytnou sou- částí přístupu k dílu v rozboru jeho struktury, historickotypologické klasifikace i osvětlení geneze některých jeho složek. Tak postupuje např. V. Šklovskij,¹¹ který uplatňuje srovnávací hledisko nejen při konfrontování literatur národních, nýbrž i v řadě historické. V. Šklovskij tak prakticky přehodnocuje některé názory Veselovského na Boccaciův Dekameron. Ukazuje začlenění a transfor- mování starých útvarů a konkrétních výtvorů ústní slovesnosti (anekdoty, ústní povídky) v knižní slovesnosti. Autor sleduje také osud literárních druhů v jejich vývoji. Odhaluje např. souvislosti mezi románem antickým a románem šibal- ským. (Domníváme se však, že motiv putování pokládáný Šklovským za schéma přejaté z antického románu do šibalského je prostředkem funkčním a v šibal- ském románu přímo znakem žánrovým. Je to odraz silící jednoty společnosti v údobí utváření jednotného národního společenství a ekonomiky. Kromě toho častá setkání s lidmi stejného třídního a profesionálního zařazení, situace opakující se s jistými obměnami slouží zde k zobecnění na místě typizace. Vedle toho pak postava šibala je nejen odhalována, nýbrž sama je nástrojem odhalo- vání společenských zlořádů; umožňuje to složení hrdinova charakteru.)

Česká esteticko-strukturalistická škola vycházela značnou měrou z „formální metody“ sovětské literární vědy. Na těchto cestách se snažila překonat omezenost pozitivistických metod, dostat se ke smyslu pozorovaných jevů, k jejich vzá- jemné spojitosti.

Pro překonávání pozitivismu ve srovnávací literární vědě jsou příznačné práce F. Wollmana, o kterých bude řeč později.

Jeho práce se vyznačují širokým záběrem do všech slovanských (a také ne- slovanských) literatur, zvládnutím tohoto všestranného pohledu. Jinými cestami, a to podrobným srovnáváním binárním, postupuje řada mladších badatelů. Tak např. J. Heidenreich-Dolanský přináší ve své práci o Mickiewiczově vlivu¹²

(str. V) zajímavý postřeh o samostatnosti přejímacího autora a o podmínkách přejímání.

Naši strukturalisté pak podobně jako formalisté se zabývali hojně versologií založenou však historicky daleko důsledněji a hlouběji než jiné jejich úseky činnosti. Zde je největší a nejtrvalejší, obecně uznávaný výboj českého estetického strukturalismu v literární vědě. Napomáhala mu ta okolnost, že materiál sám o sobě svou jazykovou složkou a jinými svými stránkami stál blízko jevů obecně společenských.

Pohroužení pouze do jednotlivé umělecké struktury beze zření k dalším zákonitým spojitostem bylo u strukturalistů překážkou pro uplatnění srovnávací metody. Teprve poté, když se strukturalismus zbavuje své závislosti na formalismu,¹³ vznikají možnosti pro zjišťování také historickotypologických souvislostí, jak k tomu došlo někdy nahodile, někdy záměrně — např. ve sborníku Torso a tajemství Máchova díla.¹⁴

Strukturalistická škola se v tomto sborníku vymaňuje na konkrétním materiálu Máchova díla z teoretických názorů, které se pohybovaly převážně v kategorii imanence uměleckých děl. Tak bylo překonáváno zobecnění metody podané v knize J. Mukařovského *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty* (1936),¹⁵ v níž autor ztotožňoval nejvyšší estetickou normu s chronologicky poslední normou. Tento objektivismus vyplýval zákonitě z toho, že vývoj estetické funkce a normy byl vyvozován povýtce jen z imanentního vlastního pohybu. Pohyb normy ve svém celku zde nebyl podložen konkrétně historicky, a pochopitelně bez historicko-materialistického důsledně uplatňovaného východiska ani podložen být nemohl. Cenné bylo, že autor pracoval i s materiálem dosud málo uváděným do oběhu v teoretických výzkumech, např. s tzv. městským folklórem aj. Pro celkový nedostatek jednotné koncepce je příznačná nejasnost a málo diferencované stanovisko k lidovému umění vcelku, zvláště pokud jde o tezi o přejímání estetické normy; i zde se pocituje nedostatek historického pojetí.¹⁶

Pro estetický strukturalismus byla zde typická snaha po uplatnění typologického principu, nikoli však historicky podloženého; typologický aspekt byl značně zkreslen synchronností, která de facto znemožňovala jeho plodné využití. Při synchronním průřezu se nicméně někdy objevovaly také jevy, které přežívaly v přítomnosti ze starších vývojových stadií umění, jako např. výtvořiny ranějších fází vývoje folklóru. Strukturalismu se dařily jeho koncepce tam, kde strukturální průřez souhlasil s útvary a jevy reálně existujícími, kde průřezem nevznikal pohled umělý, kde se nespojovalo nespojené a nespojitelné. Starší historické fáze umění byly však obrázeny na pozadí současné normy (tj. chronologicky poslední), považované za závaznou, a proto místo historické vývojové řady a typologických souvislostí se objevovaly často pouze jednotlivé náběhy a náměty pro fundovanou typologii.

S postupem doby, jak již bylo výše zmíněno, se však též u jiných představitelů strukturalistické školy projevuje vývoj ukazující (v souvislosti s prací komunistické strany a marxistických pracovníků v humanitních oborech a dále za rostoucího všelidového boje proti hrozbě fašismu), ústup z pozic vyhraněné strukturalistických. Stačí zde srovnat např. rozdíl mezi důsledně strukturalistickou metodou u Petra Bogatyreva ve studii *Funkcie kroja na Moravskom Slovensku*¹⁷ a mezi jeho Lidovým divadlem českým a slovenským.¹⁸ Zčásti je to také výsledek přechodu k materiálu blíže spjatému se životem a skutečností i úže

s nimi spínanému. V druhé práci Bogatyrevově najdeme silné zaměření historické; na této bázi se pak badatelé daří srovnání jednotlivých typů divadel a jejich uplatnění v různých národních a národopisných oblastech. Je jisto, že také zde ještě nedošlo k proměně kvalitativní; projevuje se zde totiž méně plošné pojmání jednotlivých funkcí a složek díla větší odstupňovaností (někdy ovšem stále ještě posunutou k synchronnímu průřezu) jejich hierarchie.

Ani dílo Jana Mukařovského ovšem nezůstalo stále poplatné strukturalismu starého typu. Svědčí o tom jeho historicky založené výzkumy o vývoji českého verše a činnost poválečná, ve které jsou přelomovým bodem úvahy Mukařovského o stranickosti v umění.

Historickotypologické hledisko výrazně pronikalo práce marxistického kritika a literárního vědce Bedřicha Václavka, který zejména v třicátých letech po návštěvě SSSR a pochopení nové kvality socialistického umění proklamuje a uplatňuje srovnávací metodu s typologickým aspektem. Děje se tak ve všech tematických okruzích, kterými se Václavek zabýval. Tak v článku umístěném ve sborníku *Torso a tajemství Máchova díla*¹⁹ snaží se autor odhalit typ básníka Máchy v jeho odboji proti současné společnosti a skutečnosti. Bedřich Václavek zaměřuje svou typologii především sociálně a obsahově, nicméně postihuje také složky umělecké. Ve studii věnovaných folklóru tzv. městskému folklóru a souvislostem mezi folklórem a tzv. umělou literaturou najdeme historickou klasifikaci pečlivě shromážděného materiálu a také historické a individuální variability vztahů mezi folklórem a literaturou.²⁰ Zvláště významná je Václavkova aplikace srovnávací, typologicky pojaté metody na moderní literaturu. Jeho zřetel k lidové ústní slovesnosti znamená velmi mnoho pro hluboké chápání revoluční literatury určené lidu a revolučním lidem spoluvytvářené. Do vrcholného údobí Bedřicha Václavka, které je označováno za údobí socialistického realismu, patří také článek *Kořeny socialistického realismu v sovětské literatuře od revoluce*. Tato studie je opalřena teoretickým úvodem, po kterém následuje historický přehled vývoje základních problémů sovětské literatury. Nasáz je pozoruhodná svým širokým chápáním metody socialistického realismu. Nejdůležitější je zde Václavkova teze o socialistickém realismu jako jevu mezinárodním. Autor prohlašuje, že na koncepci socialistického realismu pracovali spisovatelé a teoretikové ve všech zemích, pokud stáli na stejné názorové platformě.²¹ Tento závěr je neobyčejně cenný a přínosný i v současné době, kdy se definitivně boří hráze izolacionismu a jednostranného zkoumání vlivu sovětské literatury na tvůrčí činnost spisovatelů a básníků jednotlivých národních literatur. Důležité je také důsledně vývojové stanovisko. Václavek vidí literaturu socialistického realismu v neustálém procesu. Je pro něho na rozdíl od mínění některých jiných kritiků skutečností, nikoli pouze vysněným programem. Hlavně pak, její vývojový proces nemá hranic, nekončí žádnou definitivní normou. To bylo důležité pro situaci v naší strukturalisticky zaměřené literární vědě i pro nedávný vztah literární vědy marxistické před odstraňováním bariér kultu osobnosti. Ve formulacích úvodu Václavkova článku je třeba podtrhnout to, že autor navrhuje srovnávání vzniku a celého vývoje literatury socialistického realismu v měřítku mezinárodním. Tento problém je velkým Václavkovým odkazem naší literární vědě; teprve nyní, po rehabilitaci srovnávacího bádání v SSSR i u nás, počíná se rozvíjet. Václavek ve své stati překonává pohled příznačný pro jeho články o sovětské literatuře dvacátých let, kdy řadu děl (např. *Podnik Artamonových*) hodnotil typologicky nesprávně jako pokračování

tradičních forem ruského klasického románu (v případě uvedeného díla Gorkého jako typický román o ruském kupectvu).²²

Pro Václavkův postup je příznačné, že základní aspekty v uvedené stati o sovětské literatuře se uplatňují také v článcích o české literatuře.²³ Václavek sleduje vývoj české literatury, zejména poezie ve všech složitostech, nezjednodušuje zde nic podle předem vyabstrahovaného schématu. Vývoj sovětské literatury byl vývojem vzniku a růstu budoucí literatury socialistické a beztržní společnosti také u nás, nikoli povinnou šablonou. Kritik ukazuje např. s pochopením evoluci a slabiny poetismu, který v podstatě spojuje s proletářskou literaturou odmítáním literární tradice. V této stati pak autor navazuje na svůj článek o kořenech socialistického realismu v sovětské literatuře, když mluví o syntéze, jejímž základem bude perspektiva vítězství socialismu, a když se staví proti ochuzování revolučního umění a jeho obsahu: „Společenská aktivita umění — to není jen líčení boje za nový svět v jeho politické formě.“²⁴ Václavek objevoval typologické souvislosti v průsečících typologických řad s historickými vývojovými liniemi.

V anketě Československé rusistiky²⁵ K. Horálek poukazuje na to, že historickotypologická metoda má svou předchůdkyni v metodě antropologické. To je ovšem východiště původní. Dříve než principy antropologické metody dospěly samostatně nebo pod příným vlivem ruské sovětské školy k projevům historickotypologické metody v díle Václavkově a jiných badatelů, musely projít nejen údobím „vlivologie“, pozitivistické kontaktologie, nýbrž i víceméně plodným údobím, kdy se typologické aspekty projevovaly spíše náhodně a bez cílevědomého zření k hutným, marxisticky fundovaným formulacím analogií, shod a zákonitostí poskytujících možnost pro historickou ideově tematickou a současně i umělecko-technicky zaměřenou analýzu. Pouze osobně prožitý a vědecky vědomý postoj mohl vést k hledisku historickotypologickému, jak tomu bylo právě u Bedřicha Václavka.

V údobí mezi dvěma válkami v československé literární vědě existovalo zaměření na srovnávání jako na přímý úkol literárněvědného bádání. Tato tendence pronikala práce F. Wollmana. Jeho pojetí, přes jisté vnějškové shody v terminologii s estetickým strukturalismem, vedlo k širokým možnostem pro uplatnění historickotypologického bádání, které se v praxi rýsuje ve Slovesnosti Slovanů²⁶ rozvržením do jednotlivých epoch vývoje slovesnosti a také v jiných autorových dílech. Srovnáme-li vývoj a výsledky metodologického úsilí tohoto zaměření literární vědy s vývojem a výsledky školy Žirmunského v třicátých letech, zjistíme, že Wollman bez okliky formalistů dospívá samostatnou cestou k podobným výsledkům. Máme tu na mysli zvláště jeho spis K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské,²⁷ který měl velký význam aktuální ve svém zbrojném odporu vůči fašistické šovinistické pavědě. V celém badatelově díle z třicátých let se v menší míře než u jiných tehdejších literárních vědců projevuje neujasněnost sociální hierarchizace v pojetí literární vědy. Způsobila to okolnost, že do slovesnosti byla pojata ústní lidová slovesnost a že celý problém srovnávací byl vždy nazírán historicky v souvislostech studovaného celku slovanských literatur s dějinami slovanských národů. Proto také koncepce v řadě svých základních obrysů dospívá ke kulturním a historickospolečenským zobecněním, která je možno rozvíjet i dnes. Také v rozboru samého tvaru, kde se jinde objevovala větší slabost teoretické výzbroje, způsobená jednostrannějším chápáním kulturně společenských souvislostí, má tato metoda pevnější zakot-

vení v odhalování souvislostí s útvary ústní slovesnosti. Byla ovšem aplikována vesměs v dílech zaměřených literárně historicky především. Metoda přirozeně také neměla tehdy ještě důslednou základnu světově názorovou; proto se vedle odkazu na třídní podstatu ideově kulturních jevů,²⁸ na literární typologii,²⁹ vyskytují teze a závěry, které jsou výsledkem této nedůslednosti a řady jiných složitých faktorů spjatých také s vývojem metody samé.

Nám však jde o to, co lze dnes jako vědecký statek dále rozvíjet. Konečně badatel sám pokračuje v tvůrčí činnosti v publikacích uplatňujících na marxistické základně badání literárněhistorické a teoretickometodologické.³⁰

Širokým a všestranným metodologickým pojetím má tato koncepce již v třicátých letech velkou kapacitu, nehledě na zmíněné dobové znaky. Poslední předválečné rozměrné dílo metodologické (K metodologii . . .) vznikalo v těsném styku se sovětskou literárněvědnou školou, která již překonala formální metody. Argumenty sovětských badatelů pomáhaly při potírání šovinisticky tendenčních výpadů. Uvádě-li se jako příznačné pro druhou polovinu třicátých let názorové sblížení pokrokových směrů literárněvědných, postupující pronikání marxismu do speciálních vědních disciplín³¹ za hrozby nacistického vpádu pro estetický strukturalismus, platí to tím spíše pro rozebírané dílo, které se opíralo o dědictví ruské vědy starší i marxistické. Některé postupy pak byly u našich badatelů metodicky téměř zcela shodné; je tomu např. ve výkladu o souvislostech mezi ústní a knižní poezii u Bedřicha Václavka (přes doznívající ozvuk Naumannovy teorie).³²

V souvislosti s českou literární vědou srovnávací vyvíjela se také slovenská literární věda. Kromě toho pak do ní ústrojně zapadly nejen ve smyslu československé vzájemnosti národní a kulturní, nýbrž často i organizačním a pracovním působením čeští badatelé, kteří na Slovensku často přímo působili. Tento fakt nebyl svého času náležitě osvětlen ve stati Rudolfa Uhlára *Vztahy mezi slovenskou literaturou a literaturami sousedními*.³³ Zde se ve značně rozsáhlém úvodu o historii světové komparistiky vypočítávají postavy české a slovenské vědy srovnávací. Není však vytěčen jejich rozsah a dosah pracovní. Pro stať je v tomto směru příznačný izolacionismus. Bylo jistě správné zkoumat opomíjené vztahy slovensko-maďarské, avšak jejich kontaktologická (jak to vyplývá ze studie) značná intenzita není směrodatná pro vnitřní strukturní souvislosti. Autor pomíjí historické skutečnosti hlubokých folklórních literárně kulturních souvislostí v minulosti. V jeho článku nenajdeme např. zmínku o působení Pálkovičové, o slovenské účasti v národním obrození literárním atd.

V souvislosti s působením literárněvědné školy srovnávací reprezentované F. Wollmanem aj., na Slovensku vznikly práce sběratelské, syntetizující sběratelský materiál, i samostatné studie. V těchto intencích jde např. monografie Rudo Brtáně,³⁴ která, ať již byla posuzována v konkrétních závěrech jakkoli, pracuje podle zásad typologické metody.

Na Slovensku vznikalo i dílo Josefa Jiráka,³⁵ záslužné materiálově, poplatné však pozitivistickým metodám a prohřešující se mnohdy proti historickým proporcím.

Badatelé typu A. Mráze pracovali převážně na základě kontaktologických poznatků; Mráz přechází k historicky založené analýze působení ruské literatury na slovenskou. (Binární vztahy mimoslovanské se snaží zachytit K. Rozenbaum např. ve stati *Vztah slovenského literárního romantizmu k německému literárnemu klasicizmu*.)³⁶

Dnešní stadium vývoje československé srovnávací literárně-vědné metody se shoduje s pojetím sovětské školy, které bylo formulováno V. Žirmunským:

„Марксистское понимание законов исторического развития, единства и законов исторического развития, единства и закономерности общепроцессуального (а следовательно и литературного) процесса сделало впервые возможным подлинно научное построение не только всеобщей истории, но и всеобщей истории литературы. Построение это должно опираться на сравнительное изучение литературы, учитывающие как параллелизм литературного развития и вызванные им закономерные историко-типологические схождения между литературами, так и наличие обусловленных ими международных литературных взаимодействий. Явления эти, как уже было сказано, диалектически взаимосвязаны и должны рассматриваться со всесторонним учетом всех связей. — Разумеется, такая подлинно всеобщая литература, в соответствии с духом советской исторической науки, должна преодолеть традиционный евроцентризм зарубежного литературоведения, став историей литературы действительно мировой, а не только общеевропейской.“³⁷

V poslední době dospívá sovětská literární věda ve vydávané práci *Теория литературы*³⁸ na novém stupni k formulaci a realizaci postulátu historičnosti v teorii literatury, který byl vyzvednut svého času A. N. Veselovským. U Veselovského šlo spíše, jak to formulují J. Elsberg a J. Borev ve statii nazvané *Теория литературы в историческом освещении и современность*³⁹ o vytvoření historie literárních forem nežli o teorii literatury podávající historické osvětlení jejích základních problémů. V teorii literatury nově chápané bude se moci srovnávací zřetel uplatnit velmi široce. Podle svědectví Elsberga a Boreva také badatelé staršího pokolení, kteří před válkou chápali teorii literatury jako přehled literárních forem (např. B. V. Tomaševskij v posledních letech svého života), přicházejí k závěru, že otázky kompozice, literárních druhů a směrů atd. se musí stát předmětem zvláštního historicko-teoretického výkladu.

Pro tuto oblast bádání byl již zřejmě východiskem slovesný tvar, tvarosloví dnes již historicky podložené.⁴⁰ Toto pojetí je nejlepší obranou proti jednostrannému výkladu ideologickému, sociologickému apod. Složky tvaru mají hierarchii založenou na marxistické koncepci, a to jak co do ústrojenství tvaru, tak se zřením ke vztahům mimotvarovým.

Stejně jako koncepcie světové literatury zahrnuje takto viděná teorie literatury ústní lidovou slovesnost, zvláště ve slovanské součásti světové literatury — vzhledem k vývojové osobitosti slovanských kultur. Typologické chápání souvislosti ve světové literatuře je ovšem doplňováno studiem přímých souvislostí.⁴¹

V průsččiku literárněteoretického a typologického zkoumání stojí takové otázky jako např. přehodnocení postavy mladého muže z literatury 19. století v dílech socialistického realismu, zvláště v tvorbě M. Gorkého. Spadá sem např. také problematika útvarů alegorických a fantasticko-utopických, jež na sebe braly v různých dobách různý podíl problematiky společenské, živlu filosofického a technicky utopického (hledání zaslíbené země — státy slunce od Iambulovy Heliopole k sociálním utopiím středověku a novověku; od fantazie pohádek k alegoriím Cyrana de Bergerac až např. k broučkářům Sv. Čecha). Tyto souvislosti je ovšem třeba vyšetřovat nejdříve historickotypologicky, poté pak v historicky podmíněných proměnách od jednoho typu k druhému a teprve

pak v eventuálních souvislostech přímých, vždy s náležitou analýzou tvarovou — jinak hrozí nebezpečí staré zploštělé látkovědy. Historickotypologickým zkoumáním budou pak vytvořeny synchronní průřezy spjaté přímými spoji odhalenými literárně tvaroslovným badáním.

Bude třeba také prozkoumat kvalitativní proměny jednotlivých např. kompozičních postupů. Tak kompoziční spoj — putování — (o kterém se zmiňujeme výše) v moderním satirickém románu Ilfa a Petrova se proměňuje v prostředek především odhalující nicotnost cíle, příživnického obohacování (šibalský typ se tu zvrací v ideologa nové buržoazie, který s burleskním a duchaplným šaškovstvím na panenské půdě očištěné předtím revolucí v elegantních floskulích zdůvodňuje a glorifikuje parazitismus).

Také studium mnohotvárných vztahů mezi folklórem a literaturou v souvislosti s vývojem společnosti ukáže důležité historickotypologické zvláštnosti mnoha děl, z nichž každé se bude vyznačovat specifickým vztahem k ústní slovesnosti.

V posledním vývojovém údobí se sovětská literární věda zaměřuje zvláště na výzkum románu. Byla vydána řada prací, které se zabývají jak ruským a sovětským, tak zahraničním románem. Připomeneme jen ty, které přinášejí největší zisk pro literární typologii. Jsou to studie V. Dněprova, A. V. Čičerina a V. Kožinova.

Próza v kapitalistické společnosti podle Dněprova rozrušuje všechny lidské vztahy. Pojem prózy vyjádřil onen druh hrůznosti, která nabyla obzvláštního významu pro umění v buržoazní společnosti. Tak se podstatně rozšiřuje sám pojem umění. Dříve šlo umění cestou generalizace poetických jevů života, koncentrace poetické atmosféry. Banalita, malichernost a všednost se připouštěla jen jako směšné. Realistická literatura za kapitalismu přímo studuje prozaický přerod nejpoetičtějších okamžiků života, posvěcených uměleckou tradicí. Dříve literatura dosahovala krásy přímou cestou, ukazovala jevy shodné s ideálem. Sociální a kritický román 19. století dochází ke kráse, jak dokládá Dněprov, oklikou; tím, že odhaluje protikladnost reality a ideálu, že vytváří spoje mezi ohavnou prozaickou skutečností a ideálem nikoli shodou těchto momentů, nýbrž jejich protikladem. Proto byla pro vznik románu nezbytná syntéza druhů a stylů, které předtím existovaly odděleně. Vzniká také nový typ syžetu. Místo nepevného epického syžetu románu 18. století objevuje se dramatický syžet spínající události řetězem nutnosti. Tento syžet si v nebývalé míře podřídil všechny podrobnosti. Tak se v něm odráží vláda sociálních zákonů buržoazní společnosti, působící jako nepřekonatelný živel drtící osud jednotlivce.⁴²

Románové epejeji věnoval své dílo A. V. Čičerin.⁴³ Badatel tvrdí mezi jiným, že románová epejeji spojuje život jednotlivce s historií všeho lidu. Líčí se zde střetnutí i spoluexistence společenských tříd. Generační střídání nabývá sociálního, historického významu. Vedle řadových hrdinů doby jsou zde zobrazeny také postavy nejvýspělejších osobností ztělesňujících směřování doby. Tato odrůda románu se vyznačuje dějovou rozvětveností. Jsou zde romány v románě. Jednání postav se prolíná s činy jiných hrdinů a s jinými událostmi. Každý syžet je tu spojen s ostatními událostmi a syžety. Čičerin považuje epejeji za přirozené dovršení řady prozaických žánrů. Nejvyšší místo v této svérázné hierarchii zaujímá právě epejeji — nejvyšší projev realismu v současnosti. Podle Čičerina je epejeji také vyvrcholením epické prózy; vzniká tak řada — povídka, novela, román, románová epejeji. Tato druhová hierarchie je ovšem chybná,

neboť předpokládá chronologicky podložený vzestup velké prozaické formy. Avšak malé formy nejen v tvorbě Čechova a Gorkého (když již existovala epopej L. N. Tolstého), nýbrž i jindy a také dnes úspěšně řeší nejdůležitější otázky doby. (Nejcennějším výtěžkem Čičerinovy monografie jsou nálezy v oblasti stylu; životní a kompoziční složitost děje se odráží v košaté konstrukci souvětí L. N. Tolstého.)

V práci Vadima Kožinova Происхождение романа⁴⁴ nacházíme v poslední době nejpłodnější pokus vymezit charakteristické znaky románu. V románu je podle mínění autora otevřena perspektiva věčného pohybu i v záležitostech konečných a epizodických. Tak je charakterizováno samým ústrojenstvím tvaru nikdy nekončící usilování člověka. V románě se těžiisko přenáší na vývoj událostí a prožitků, v antické a středověké poezii pak bylo rozuzlení děje rozhodujícím činitelem i z hlediska smyslu díla i co do jeho estetických hodnot. Neuzavřenost románu je vlastností nejen obsahu, nýbrž i formy. Dějová struktura románu je a musí být nezbytně epizodická ve srovnání s fabulí a kompozicí poémy. Vyprávění staví autor z jednotlivých drobných a dílčích scén. Tyto články nesplývají v celistvost jediné velké události a ani závěrečná scéna obyčejně neční z předchozích scén jako něco výjimečného. Kožinov se shoduje s Dněprovem, pokud jde o řešení vývojového vztahu poezie a prózy, idealizace a typizace aj. Tyto problémy lze považovat za šťastně rozluštěné a za přínos sovětské vědy do typologie románu. Kožinov záslužně upozorňuje na to, že román má svůj rytmus; ten se ovšem neshoduje s rytmem poezie.

Široké srovnání může přinést také důležité typologické poznatky o odlišných rysech děl v mnoha směrech shodných, napsaných však různou uměleckou metodou, jak to provádí např. B. V. Michajlovskij ve svých studiích o díle Gorkého⁴⁵ atd. V odborné literatuře teoretické i literárněhistorické panuje shoda, že Matka M. Gorkého představuje první dovršení krystalizačního procesu nové umělecké tvůrčí metody socialistického realismu. B. V. Michajlovskij studuje v druhé připomenuté stati zobrazení proletariátu v literatuře druhé poloviny 19. století a počátku 20. století v širokých mezinárodních souvislostech nikoli samostatně, nýbrž s cílem konkrétně ukázat novou kvalitu zobrazení bojujícího dělnictva. Ze zjištění Michajlovského je pro typologický rozbor zajímavé, že umělecký materiál, který měli k dispozici i předchůdci Gorkého, procházel složitou evolucí ve zpracování jednotlivých autorů a zaujímal v kompozici děl zcela jiné místo a jiný podíl. Tak v první etapě v ruské literatuře se projevuje tendence spoléhat na další vývoj kapitalismu, neboť na státních závodech byl boj dělnictva namířen proti státním úřadům a vrchnostem. Mnozí hrdinové z řad dělníků touží dostat se „výše“, stát se vlastníky, továrníky. Dělnická masa je pak kreslena jako pasivní oběť vykořisťování. Jen ojediněle se v ní projevuje záblesk probuzení sociálního a etického. Živelný a ojedinelý je také protest dělníků.

Při konfrontaci Matky s jinými díly o dělnické třídě Michajlovskij správně zdůrazňuje nutnost ukázat nejen nové v obsahu, nýbrž i to, co již v knize ve srovnání s předchůdci buď vůbec není nebo co ustupuje do pozadí. A tu vychází najevo, že zobrazení těžké hmotné situace dělníků a jejich strádání, životní spiny a nevědomosti zaujímá v románu velmi málo místa. Michajlovskij uzavírá, že tento pohled na život proletariátu byl silnou stránkou literatury kritického realismu a pro Gorkého je již vysloveným soudem. Nový humanismus Gorkého se neprojevil v zobrazení dělníků jako vyděděnců a bytostí zmrzačených kapita-

lismem. Také popis továrního nebo jiného pracovního prostředí a procesu vyčerpávající práce byl již úspěšně podán E. Zolou, U. Sinclairem, A. S. Serafi-movičem, A. I. Kuprinem aj. U Gorkého pak tento popis zcela odpadl. Tato okolnost ponoukala menševistické kritiky vulgárně sociologického zaměření k prohlášení, že M. Gorkij není proletářský spisovatel nebo že špatně zná život dělnické třídy. Gorkij však přenesl těžké na sociálně politický boj dělníků, na růst jejich uvědomělosti, na jejich vnitřní svět a jejich ideály.

Na rozdíl od svých předchůdců ukázal M. Gorkij dělníky v boji za nejvyšší cíle socialistického učení. Jeho hrdinové rychle přecházejí od boje za ekonomické požadavky k široce založenému zápasu za práva své třídy vcelku. M. Gorkij ukázal své dělníky jako kolektiv se smyslem pro organizaci (Michajlovskij poukazuje na rozdíl v líčení prvomájové demonstrace u M. Gorkého a R. Rol-landa). Komunistická stranice se projevila i v tom, že Gorkij ukazoval sjednocování proletářského předvoje, marxistické inteligence a části rolnictva.

V údobí vypjatého kultu osobnosti, zejména po válce, byla Matka prohlašována kritikou vulgárně sociologickou v lidových demokraciích za obecně platný vzor ve smyslu šablony. Stať Michajlovského na rozdíl od tohoto necitlivého přístupu zařazuje dílo M. Gorkého ve světovém kontextu mezi díla o dělnickém hnutí a přesvědčivě dokazuje její novou kvalitu. Je jisté, že zobrazení tvůrců nové historie v boji za socialismus mělo nezměrný dosah pro literaturu a umění vcelku; takový význam se ostatně přikládá v historii umění řadě jednotlivých výtvorů v různých vývojových údobích. Matka nechtěla a nemohla řešit všechny otázky metody socialistického realismu pro všechny literární rody, druhy a pro všechny etapy. Byla nicméně a zůstává prvním dílem, v kterém se plně, jasně a výrazně projevily rysy nové umělecké metody ve vykreslení postav a činů socialisticky uvědomělých dělníků. A to jistě má, jak ukazuje vývoj nejlepších tradic sovětské literatury, svou kladnou obecnou platnost.

V české odborné literatuře se v současné době typologický aspekt projevuje v pracích věnovaných osvětlení literárních sovětsko-československých styků. Na těchto úkolech pracují zejména mladší badatelé.⁶⁶ Jejich práce přináší nejen nový srovnávací materiál, doklady pro literární styky, ale často též přínos metodologický. Československou odbornou literaturu vcelku však teprve čeká údobí intenzivního navázání na pokrokové tradice naší literární vědy.

Již neúplný výčet možností při užití srovnávacího bádání svědčí o tom, jak mnoho poskytuje tato metoda uplatněná historickotypologicky v jednotlivých celcích světové literatury (např. v útvaru literatur slovanských), metoda počítající s primými a různě zprostředkovanými impulsy působení, vlivů aj. a důsledně začleňující ústní slovesnost. V této všestrannosti je její emancipace a cesta ke zjišťování širokých vývojových souvislostí.

Historickotypologická metoda není v bádání o literatuře izolovaný proud. Je oživujícím fermentem, který opět křísí sám pojem světové literatury a bádání v celosvětovém měřítku. Na marxistickém základě se přechází od výkladu osobitosti prostředí, podmínek a svérázu k tvaroslovně chápané analýze, zahrnující v sobě ideově-spoolečenský a umělecko-technický zřetel.

Poznámky

¹ *Výhledy srovnávacího studia literatur*, Československá rusistika, 8 (1963), 18—35.

² V referátu pro Institut ruské literatury v r. 1935, *Известия Академии Наук, отделение языка и литературы*, 1937, 3.

- ⁸ Např.: *Русско-украинские литературные связи*, Red. H. K. Гудзий, Moskva 1951, referát o tomto sborníku z pera F. Wollmana — viz *Slavia*, 1952, 21, 381—403.
- ⁴ Srov. např. publikaci B. В. Михайловский, *Драматургия М. Горького эпохи первой русской революции*, издание второе, дополненное, Moskva 1955.
- ⁵ Viz jeho stať *Проблемы сравнительного изучения литератур* ve sb. *Взаимосвязи и взаимодействия национальных литератур*, АН СССР, Moskva 1961, 54.
- ⁶ Leningrad 1937, 13.
- ⁷ V publikaci *Гете в русской литературе*, Гослитиздат, Leningrad 1937, 13.
- ⁸ Tamtéž, 9—10.
- ⁹ Srov. В. Жирмунский, *Литературные отношения Востока и Запада*, Ленинградский государственный университет. Труды юбилейной научной сессии. Секция филологических наук, Leningrad, 1946, 156—175 i citovaný sborník *Взаимосвязи...*, 54.
- ¹⁰ Formalisté ovšem neprodělávali tento vývoj sami, „zevnitř“. Sovětská literární věda rozvíjí tehdy ve vážně založené práci srovnávací postupy, mimo jiné také v oblasti vztahů mezi slovesností knižní a ústní; viz např. stať S. Baluchatého *Песня о соколе* ve sborníku *М. Горький, Материалы и исследования*, III, АН СССР, Moskva—Leningrad 161.
- ¹¹ В. Шкловский, *Художественная проза. Размышления и разборы*, Moskva 1959.
- ¹² J. Heidenreich—Dolanský, *Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbrežnovou*, Slovanský ústav, Praha 1930, str. V.
- ¹³ O vztahu strukturalistů k formalismu viz recenzi R. Grebeníčkové, *Пříspěvek k dějinám ruského formalismu*, Československá rusistika 4 (1957), 105n., dále v knižní publikaci Kv. Chvatíka, *Bedřich Václavek a vývoj marxistické kritiky*, NČSAV, Praha 1952, 155n.
- ¹⁴ *Torso a tajemství Máchova díla*. Sborník pojednání pražského linguistického kroužku, Praha 1938, viz článek B. Václavka *Společenské vlivy v životě a díle K. H. Máchy*, 332n.
- ¹⁵ J. Mukařovský, *Estetické funkce, norma a hodnota jako sociální fakty*, Praha 1936.
- ¹⁶ Viz tamtéž, str. 45.
- ¹⁷ Vydala Matica slovenská, 1937.
- ¹⁸ Vydal Fr. Borový a Národopisná společnost československá, Praha 1940.
- ¹⁹ Op. cit., 44n. s výkladem o funkci sociální.
- ²⁰ Srov. B. Václavek—R. Smetana, *O české písni lidové a zlidovělé*, Praha 1950, Spisy VI; článek B. Václavka *Lidová slovesnost v českém vývoji literárním*, strana 271n.
- ²¹ Ve sborníku *Bedřich Václavek, Tvorba a společnost*, Praha 1961, 220.
- ²² Viz článek M. Gorkij, *Das Werk des Ariamonos* z cyklu *Knihy z Ruska a o Rusku*, V., Rovnost, 1927, 1. 9. 1927, 6, podepsáno Reed.
- ²³ Např. *K tvůrčí situaci v současné české literatuře* (1936) ve sb. *Bedřich Václavek, Tvorba a společnost*, Praha 1961, 230n.; *Přeskupování v současné české literatuře* (1936), tamtéž, 236n.; *K situaci československé literatury v roce 1937* (1937), tamtéž, 240n.
- ²⁴ V cit. sborníku *Bedřich Václavek, Tvorba a společnost*, 235—236.
- ²⁵ K. Horálek, *Teorie překladu jako součást srovnávací vědy literární*, Československá rusistika, 8 (1963), 1, 32.
- ²⁶ F. Wollman, *Slovesnost Slovanů*, Praha 1928.
- ²⁷ F. Wollman, *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*, Brno 1936. (Dále citováno *K metodologii...*).
- ²⁸ *K metodologii...*, 48.
- ²⁹ Tamtéž, 82.
- ³⁰ Viz např. *Srovnávací metoda v literární vědě* ve sborníku *Z dějin československo-slovanských vztahů*, Slovanské štúdie II, SAV, Bratislava 1959, 9n.; *Historickosrovnávací zkoumání slovanských literatur, výsledky a úkoly* ve sborníku *Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii*, NČSAV, Praha 1963, 165n.
- ³¹ V cit. knize Kv. Chvatíka, 155n.
- ³² Viz článek B. Václavka, *Lidová slovesnost v českém vývoji literárním*, op. cit., 271n.
- ³³ Viz sborník *Detvan 50 rokov v Prahe*, Matica slovenská, Turčiansky Svätý Martin 1932, 120n.
- ³⁴ R. Břtáň, *Barokový slavismus, Porovnávací štúdia z dějin slovanskej slovesnosti*, Tranoscius, Liptovský Svätý Mikuláš 1939.
- ³⁵ J. Jirásek, *Rusko a my. Studie vztahů československo-ruských od počátku 19. století do r. 1867*, Praha 1929.
- ³⁶ *Literárniohistorický sborník, časopis literárniohistorického odboru MS*, 1947, 4, 205n.
- ³⁷ *Взаимосвязи...* 66; sb. *Актуальные проблемы славяноведения, Краткие сообщения Ин-та славяноведения*, Moskva 1961, 33сл.; srov. s tím stanovisko F. Wollmana v cit. stati

- Srovnávací metoda v literární vědě*, 19n. (o souvislostech typologických aj.), 21n. (o světové literatuře a její skutečné světovosti).
- ³⁸ *Теория литературы*, Moskva 1962; za přípravu publikace vyšla o ní stať G. Abramoviče *Историзм в теории литературы*, ВЛ 1959, 3, 130—144.
- ³⁹ Viz *Известия Академии наук СССР*, отделение литературы и языка, т. XX, выпуск 5, Moskva 1961, 393.
- ⁴⁰ V cit. *Slovanských štúdiích II*, SAV, Bratislava 1959, 18.
- ⁴¹ Tamtéž, 21.
- ⁴² Владимир Днепроv, *Вопросы реализма*, Leningrad 1961.
- ⁴³ А. В. Чичерин, *Возникновение романа-эпопеи*, Moskva 1958.
- ⁴⁴ В. Кожинoв, *Происхождение романа*, Moskva 1963.
- ⁴⁵ Viz např. stať B. V. Michajlovského *Изображение пролетариата в литературе второй половины XIX—начала XX вв. (К вопросу о новаторстве Горького в романе „Мать“)* ve sborníku *Горьковское чтение 1959—1960*, АН СССР, Moskva 1961, 125сл.
- ⁴⁶ Viz např. J. Jiša, *Česká poezie dvacátých let a básníci sovětského Ruska*, Praha 1956; *Stvero setkání s ruským realismem. Příspěvky k dějinám rusko-českých literárních vztahů*. *Sborník studií*. Eva Hermanová. Věd. redaktor Karel Krejčí, Praha 1958.

ТРАДИЦИИ ИСТОРИКО-ТИПОЛОГИЧЕСКОГО МЕТОДА В ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

В настоящей статье автор стремится показать прежде всего истоки историко-типологического метода в развитии литературоведения 30-х гг. Советское литературоведение в наше время снова показывает плодотворность этого метода, в особенности тем, что применяет его и к изучению современной литературы. Чехословацкое литературоведение имеет в этой области передовые традиции, связанные с наследием нашей и советской марксистской критики 30-х гг., в которой, хотя и не всегда последовательно, находили применение принципы историко-типологического метода. Представители „формального метода“ в 30-х годах преодолевают существенные недостатки своего метода и становятся на путь марксистского изучения литературы. Особенно наглядно это сказалось в развитии взглядов В. Жирмунского. Преодолев формалистическое отношение к изучению литературы, этот исследователь дал критику предшествовавшего литературоведения и в течение 30-х гг. формулирует принципы нового сравнительного метода. В работе „Гете в русской литературе“ обоснован историко-типологический метод особенно глубоко. Автор статьи показывает развитие представителей русского „формального метода“ в настоящее время. При этом затрагиваются некоторые вопросы, связанные с деятельностью В. Шкловского.

Чешское литературоведение, преодолевая ограничения позитивистского метода, направляется от взглядов формалистов. Эстетический структурализм на первом этапе своего развития стремится к познанию отдельного произведения. Слабой стороной этого метода было и то, что структуралисты отождествляли высшую эстетическую норму с хронологически последней нормой. С другой стороны, структуралисты ввели в круг изучения мало используемый до сих пор теоретиками искусства материал, напр., т. наз. городской фольклор. Некоторые недостатки метода были преодолены к концу 30-х гг. в работах главных представителей структурализма, чему способствовало развитие борьбы против фашизма.

В работах марксистского литературоведа и критика Б. Вацлавека сказались принципы историко-типологического метода. Это касается главным образом статей, в которых дается сравнение развития советской и чешской современной литературы.

Понимание сравнительного изучения литературы как прямой задачи литературоведения характерно для деятельности Ф. Вольмана. Благодаря широкой и всесторонней методологической концепции, его метод отличается уже в 30-х гг. большой емкостью и развивается в тесном общении с советским литературоведением. Стремление к исторической обоснованности и внимание, уделяемое устному народному творчеству, и др. способствовали тому, что в применении метода в меньшей степени проявились слабые стороны мировоззрения и т. д.

В заключение статьи автор показывает некоторые случаи применения историко-типологического метода в современном советском литературоведении.

Я. Б.

